GENERALINIO ADVOKATO
YVES BOT IŠVADA,
pateikta 2019 m. balandžio 11 d.[1]

Byla C-324/17

Baudžiamoji byla
prieš
Ivan Gavanozov

(*Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) prašymas priimti prejudicinį sprendimą)

„Prašymas priimti prejudicinį sprendimą – Teismų bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose – Direktyva 2014/41/ES – Teismo sprendimas dėl Europos tyrimo orderio – Procedūros ir apsaugos priemonės išduodančiojoje valstybėje narėje – Materialiniai Europos tyrimo orderio išdavimo pagrindai – Teisių gynimo priemonių nebuvimas išduodančiojoje valstybėje narėje – Proceso autonomija – Lygiavertiškumo ir veiksmingumo principai – Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija – 47 straipsnis – Direktyvos 2014/41 14 straipsnis – Sąvoka „atitinkamas asmuo“ – Asmuo, kuriam pareikšti kaltinimai, ir įrodymų rinkimo veiksmai, taikomi trečiajam asmeniui“

I. Įvadas

1. Atvėrus Europos Sąjungos vidaus sienas, neišvengiamai atsirado daugiau ar netgi naujų galimybių daryti tarpvalstybinio pobūdžio nusikaltimus. Dėl šio reiškinio būtina, kad teisinis pagrindas, kuriuo remiantis atliekami tyrimai, ypač valstybių narių teisminių institucijų turimi tyrimo įgaliojimai, galiotų, neatsižvelgiant į valstybių sienas.

2. Valstybės narės siekia plėtoti teismų bendradarbiavimą, be kita ko, įrodymų rinkimo srityje[2].

3. Nors dėl vis platesnio valstybių narių institucijų tarpusavio pagalbos įteisinimo bendradarbiavimas įrodymų rinkimo srityje tapo veiksmingesnis, vis dėlto, kaip pabrėžė Sąjungos teisės aktų leidėjas, dėl, be kita ko, daugybės specialių priemonių Europos teisinė sistema tapo pernelyg suskaidyta ir sudėtinga[3]. Direktyva 2014/41 skirta pakeisti bendradarbiavimo priemonėms įrodymų srityje; ja siekiama paprastesnio įrodymų rinkimo teisinio pagrindo tyrimo procedūrose ir veiksmingesnių procedūrų.

1 Originalo kalba: prancūzų.

2 Pirmame etape buvo priimtas 2000 m. gegužės 29 d. Tarybos aktas, kuriuo pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį buvo patvirtinta Konvencija dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose (OL C 197, 2000, p. 2; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 8 t., p. 205), ir Protokolas prie Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, kurį pagal Europos Sąjungos sutarties 34 straipsnį patvirtino Taryba (OL C 326, 2001, p. 1; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 8 t., p. 233); antrame etape buvo priimtas 2003 m. liepos 22 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2003/577/TVR dėl turto arba įrodymų arešto aktų vykdymo Europos Sąjungoje (OL L 196, 2003, p. 45; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 6 t., p. 185) ir 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos pamatinis sprendimas 2008/978/TVR dėl Europos įrodymų orderio, skirto gauti daikt[ams], dokument[ams] ir duomen[ims] siekiant juos naudoti baudžiamuosiuose procesuose (OL L 350, 2008, p. 72).

3 Žr. 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose (OL L 130, 2014, p. 1) 5 konstatuojamąją dalį.

4. Direktyvos 2014/41 taikymo sritis yra bendro pobūdžio ir labai plati, kiek tai susiję su teisės aktais, kuriuos ja siekiama pakeisti. Kaip numatyta šios direktyvos 1 straipsnio 1 dalies pirmoje pastraipoje, Europos tyrimo orderis – valstybės narės (toliau – išduodančioji valstybė) teisminės institucijos priimtas arba patvirtintas teisminis sprendimas, kad kitoje valstybėje narėje (toliau – vykdančioji valstybė) būtų atliktas vienas ar keli konkretūs tyrimo veiksmai siekiant gauti įrodymų pagal minėtą direktyvą.

5. Be to, iš esmės valstybės narės privalo vykdyti Europos tyrimo orderį remdamosi tarpusavio pripažinimo principu, vadovaudamosi Direktyvoje 2014/41 įtvirtintais pagrindais [4].

6. Kadangi kompetentingų institucijų renkant įrodymus baudžiamojoje byloje paskirti tyrimo veiksmai gali būti labai ribojantys, nes jais gali būti pažeidžiama atitinkamų asmenų teisė į privataus gyvenimo gerbimą, Sąjungos teisėje būtinai turi būti išlaikyta pusiausvyra tarp tyrimo procedūrų veiksmingumo ir greitumo bei asmenų, kuriems šios procedūros taikomos, teisių apsaugos.

7. Nors šioje byloje Teisingumo Teismo prašoma pirmą kartą išaiškinti Direktyvą 2014/41, pirmiausia jam suteikiama galimybė pareikšti savo poziciją dėl šios subtilios, bet esminę reikšmę turinčios pusiausvyros.

8. Tad prejudiciniai klausimai iš esmės susiję su šios direktyvos 14 straipsniu ir teisių gynimo priemonėmis, kuriomis galima ginčyti teismo sprendime išduoti Europos tyrimo orderį nurodytus tyrimo veiksmų materialinius teisinius pagrindus.

9. Šioje išvadoje bus išdėstytos priežastys, dėl kurių manau, kad, pirma, pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnį draudžiami valstybės narės teisės aktai, kuriais liudytojui, kurio atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, pvz., krata, poėmis ar apklausa, neleidžiama pateikti skundo ir ginčyti šių tyrimo veiksmų materialinius teisinius pagrindus ar reikalauti atlyginti žalą. Šiomis aplinkybėmis taip pat manau, kad, atsižvelgiant į pagrindines teises, minėta nuostata nacionalinei institucijai draudžia išduoti Europos tyrimo orderį.

10. Antra, mano nuomone, jeigu nacionalinėje teisėje nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių panašiose nacionalinėse procedūrose, privatus asmuo negali remtis Direktyvos 2014/41 14 straipsniu nacionaliniame teisme, siekdamas ginčyti sprendimo išduoti Europos tyrimo orderį materialinius teisinius pagrindus.

11. Trečia, manau, kad sąvoka „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2014/41, apima ir liudytoją, kurio atžvilgiu bus atliekami Europos tyrimo orderyje nurodyti tyrimo veiksmai, nes jo gyvenamojoje vietoje bus atliekama krata ir poėmis, ir šis liudytojas bus apklausiamas, ir asmenį, kuriam pareikšti kaltinimai, jeigu dėl to asmens atliekant tyrimą nusprendžiama atlikti įrodymų rinkimo veiksmus trečiojo asmens atžvilgiu.

4 Atsižvelgiant į 1999 m. spalio 15 ir 16 d. Tamperės Europos Vadovų Tarybos išvadas, taip pat Europos Tarybos priimtą Stokholmo programą „Atvira ir saugi Europa piliečių labui ir saugumui“ (OL C 115, 2010, p. 1) ir vadovaujantis SESV 82 straipsnio 1 dalimi, Direktyva 2014/41 grindžiama tarpusavio pripažinimo principu. Pagal jos 38 konstatuojamąją dalį šio teisės akto tikslas – priimtų sprendimų rinkti įrodymus tarpusavio pripažinimas, taip pat pagal šios direktyvos 1 straipsnio 2 dalį valstybės narės turi vykdyti Europos tyrimo orderį remdamosi tarpusavio pripažinimo principu.

II. Teisinis pagrindas

A. Sąjungos teisė

1. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartija

12. Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos [5] 47 straipsnio pirma pastraipa suformuluota taip:

„Kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytomis sąlygomis.“

13. Pagal Chartijos 48 straipsnio 2 dalį „[k]iekvienam, kuris kaltinamas padaręs nusikaltimą, užtikrinama teisė į gynybą“.

14. Chartijos 52 straipsnio 3 dalyje numatyta:

„Šioje Chartijoje nurodytų teisių, atitinkančių Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos [6] garantuojamas teises, esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje. Ši nuostata nekliudo Sąjungos teisėje numatyti didesnę apsaugą.“

2. Direktyva 2014/41

15. Direktyvos 2014/41 2, 11, 12, 18, 19, 22 ir 39 konstatuojamosiose dalyse nurodyta:

„(2) pagal [SESV] 82 straipsnio 1 dalį teisminis bendradarbiavimas baudžiamosiose bylose Sąjungoje turi būti grindžiamas nuosprendžių ir teismo sprendimų tarpusavio pripažinimo principu, kuris nuo 1999 m. spalio 15–16 d. Tamperėje įvykusio Europos Vadovų Tarybos susitikimo visuotinai laikomas Sąjungoje vykdomo teisminio bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose pagrindu;

<…>

(11) ETO turėtų būti naudojamas tais atvejais, kai konkrečiu atveju tyrimo priemonės vykdymas atrodo proporcingas, tinkamas ir taikytinas. Todėl išduodančioji institucija turėtų įsitikinti, ar reikalaujami įrodymai yra būtini ir proporcingi proceso tikslais, ar pasirinkta tyrimo priemonė yra būtina ir proporcinga atitinkamų įrodymų rinkimo tikslais ir ar kita valstybė narė turėtų dalyvauti tų įrodymų rinkime išduodant ETO. <…>

(12) išduodama ETO, išduodančioji institucija turėtų itin daug dėmesio skirti tam, kad būtų užtikrinta visapusiška pagarba [Chartijos] 48 straipsnyje nustatytoms teisėms. Nekaltumo prezumpcija ir teisės į gynybą baudžiamosiose bylose yra Chartijoje pripažintų pagrindinių teisių pagrindas baudžiamojo teisingumo srityje. Bet koks tokių teisių apribojimas pagal šią direktyvą vykdytina tyrimo priemone turėtų visapusiškai atitikti Chartijos 52 straipsnyje nustatytus reikalavimus, susijusius su būtinumu, proporcingumu ir bendrojo intereso tikslais, kurių ta priemone turėtų būti siekiama, visų pirma kitų asmenų teisių ir laisvių apsauga;

<…>

5 Toliau – Chartija.

6 Pasirašyta Romoje 1950 m. lapkričio 4 d., toliau – EŽTK.

(18) kaip ir kitų tarpusavio pripažinimo aktų atveju, ši direktyva nekeičia pareigos paisyti pagrindinių teisių ir pagrindinių teisės principų, kaip tai įtvirtinta [ESS] 6 straipsnyje ir Chartijoje. Siekiant tai patikslinti, tekste įterpta speciali nuostata;

(19) laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės kūrimas Sąjungoje grindžiamas tarpusavio pasitikėjimu ir prezumpcija, kad kitos valstybės narės laikosi Sąjungos teisės ir visų pirma paiso pagrindinių teisių. Tačiau ta prezumpcija yra nuginčijama. Todėl jei esama pagrįstų priežasčių manyti, kad vykdant ETO nurodytą tyrimo priemonę būtų pažeista atitinkamo pagrindinė teisė ir kad vykdančioji valstybė nepaisytų jai tenkančių pareigų, susijusių su Chartijoje pripažintų pagrindinių teisių apsauga, turėtų būti atsisakyta vykdyti ETO;

<…>

(22) teisių gynimo priemonės, kurias galima taikyti ginčijant ETO, turėtų būti bent jau lygiavertės teisių gynimo priemonėms, kurias galima taikyti nacionalinėje byloje ginčijant atitinkamą tyrimo priemonę. Laikydamosi nacionalinės teisės valstybės narės turėtų užtikrinti, kad būtų galima taikyti tas teisių gynimo priemones, be kita ko, visas suinteresuotąsias šalis laiku informuojant apie galimybes jomis pasinaudoti ir tam taikomą tvarką. Tais atvejais, kai suinteresuotoji šalis vykdančiojoje valstybėje pareiškia prieštaravimų dėl ETO, susijusių su materialiniais ETO išdavimo pagrindais, patartina informaciją apie tokį prieštaravimą perduoti išduodančiajai institucijai ir atitinkamai informuoti suinteresuotąją šalį;

<…>

(39) šioje direktyvoje paisoma pagrindinių teisių ir laikomasi principų, pripažintų [ESS] 6 straipsnyje ir Chartijoje, ypač jos VI antraštinėje dalyje, tarptautinėje teisėje ir tarptautiniuose susitarimuose, kurių šalys yra Sąjunga arba visos valstybės narės, įskaitant [EŽTK], ir valstybių narių konstitucijose atitinkamoje jų taikymo srityje. <…>“

16. Direktyvos 2014/41 1 straipsnyje nustatyta:

„1. Europos tyrimo orderis (ETO) – valstybės narės <…> teisminės institucijos priimtas arba patvirtintas teisminis sprendimas, kad kitoje valstybėje narėje <…> būtų įvykdyta viena ar kelios konkrečios tyrimo priemonės siekiant gauti įrodymų pagal šią direktyvą.

ETO taip pat gali būti išduotas tam, kad būtų galima gauti įrodymus, kuriuos jau turi vykdančiosios valstybės kompetentingos institucijos.

<…>

4. Ši direktyva nekeičia pareigos paisyti pagrindinių teisių ir teisės principų, įtvirtintų [ESS] 6 straipsnyje, įskaitant asmenų, kurių atžvilgiu vyksta baudžiamasis procesas, teises į gynybą. Ši direktyva nedaro poveikio jokioms teisminių institucijų pareigoms šioje srityje.“

17. Šios direktyvos 5 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „[i]šduodančioji institucija užpildo ir pasirašo ETO pagal A priede pateiktą formą. Išduodančioji institucija patvirtina jo turinio tikslumą ir teisingumą“.

18. Minėtos direktyvos 6 straipsnyje numatyta:

„1. Išduodančioji institucija gali išduoti ETO tik tuo atveju, kai tenkinamos šios sąlygos:

a) išduoti ETO yra būtina ir proporcinga 4 straipsnyje nurodyto proceso tikslu, atsižvelgiant į įtariamojo arba kaltinamojo teises, ir

<…>

2. 1 dalyje nurodytas sąlygas kiekvienu atveju įvertina išduodančioji institucija.

3. Tais atvejais, kai vykdančioji institucija turi pagrindo manyti, kad neįvykdytos 1 dalyje nurodytos sąlygos, ji gali konsultuotis su išduodančiąja institucija dėl ETO vykdymo svarbos. Po tos konsultacijos išduodančioji institucija gali nuspręsti panaikinti ETO.“

19. Direktyvos 2014/41 III skyriuje „Procedūros ir apsaugos priemonės, skirtos vykdančiajai valstybei“ esančiame 11 straipsnyje numatyta:

„1. Nedarant poveikio 1 straipsnio 4 daliai, vykdančioje valstybėje gali būti atsisakyta pripažinti ar vykdyti ETO, kai:

<…>

f) esama pagrįstų priežasčių manyti, kad ETO nurodytos tyrimo priemonės vykdymas nebūtų suderinamas su vykdančiosios valstybės narės įsipareigojimais pagal [ESS] 6 straipsnį ir su Chartija;

<…>

4. 1 dalies a, b, d, e ir f punktuose nurodytais atvejais, prieš nuspręsdama visiškai ar iš dalies nepripažinti arba nevykdyti ETO, vykdančioji institucija bet kuriuo tinkamu būdu konsultuojasi su išduodančiąja institucija ir prireikus paprašo vykdančiosios institucijos nedelsiant pateikti visą būtiną informaciją.

<…>.“

20. Šios direktyvos 14 straipsnyje nustatyta:

„1. Valstybės narės užtikrina, kad ETO nurodytų tyrimo priemonių atžvilgiu būtų taikomos teisių gynimo priemonės, lygiavertės priemonėms, kurias galima taikyti panašioje nacionalinėje byloje.

2. Materialiniai ETO išdavimo pagrindai gali būti ginčijami tik pareiškus ieškinį išduodančiojoje valstybėje, nedarant poveikio pagrindinių teisių garantijoms vykdančiojoje valstybėje.

3. Tais atvejais, kai tai nekenktų poreikiui užtikrinti tyrimo konfidencialumą pagal 19 straipsnio 1 dalį, išduodančioji institucija ir vykdančioji institucija imasi tinkamų priemonių užtikrinti, kad būtų suteikta informacija apie nacionalinėje teisėje numatytas galimybes prašyti taikyti teisių gynimo priemones, kai jas galima pradėti taikyti, be kita ko, tinkamu laiku, kad būtų užtikrinta galimybė jomis veiksmingai pasinaudoti.

4. Valstybės narės užtikrina, kad prašymo taikyti teisių gynimo priemonę terminai būtų tokie patys kaip ir numatytieji panašiose nacionalinėse bylose ir kad jie būtų taikomi taip, kad būtų užtikrinta galimybė atitinkamoms šalims veiksmingai pasinaudoti tomis teisių gynimo priemonėmis.

5. Išduodančioji institucija ir vykdančioji institucija viena kitą informuoja apie teisių gynimo priemones, kurias prašoma taikyti ETO išdavimo, pripažinimo arba vykdymo atžvilgiu.

6. Teisinis ginčijimas nesustabdo tyrimo priemonės vykdymo, išskyrus atvejus, kai tai nustatyta panašiose nacionalinėse bylose.

7. Išduodančioji valstybė atsižvelgia į sėkmingą ETO pripažinimo arba vykdymo nuginčijimą pagal savo nacionalinę teisę. Nedarant poveikio nacionalinėms procesinėms taisyklėms, valstybės narės užtikrina, kad išduodančiojoje valstybėje vykstančiame baudžiamajame procese vertinant įrodymus, gautus pasinaudojus ETO, būtų paisoma teisės į gynybą ir būtų užtikrintas teisingas bylos nagrinėjimas.“

21. Minėtos direktyvos 24 straipsnyje nustatyta:

„1. Jei asmuo yra vykdančiosios valstybės teritorijoje, o išduodančiosios valstybės kompetentingos institucijos turi jį apklausti kaip liudytoją arba ekspertą, išduodančioji institucija gali išduoti ETO, kad liudytojas arba ekspertas būtų apklaustas naudojant vaizdo konferenciją ar kitas garso ir vaizdo perdavimo priemones pagal 5–7 dalis.

<…>

2. ETO taip pat gali būti atsisakyta vykdyti ne tik remiantis 11 straipsnyje nurodytais atsisakymo pripažinti ar vykdyti pagrindais, bet ir jeigu:

a) įtariamasis ar kaltinamasis nesutinka arba

b) tokios tyrimo priemonės vykdymas konkrečiu atveju prieštarautų vykdančiosios valstybės pagrindiniams teisės principams.

<…>.“

22. Direktyvos 2014/41 34 straipsnio 1–3 dalyse nustatyta:

„1. Šia direktyva nuo 2017 m. gegužės 22 d. pakeičiamos šių konvencijų, taikomų valstybėse narėse, kurioms privaloma ši direktyva, atitinkamos nuostatos, nedarant poveikio jų taikymui tarp valstybių narių ir trečiųjų valstybių ir laikinam jų taikymui pagal 35 straipsnį:

a) 1959 m. balandžio 20 d. Europos Tarybos konvencijos dėl savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose, jos dviejų papildomų protokolų ir pagal jos 26 straipsnį sudarytų dvišalių susitarimų;

b) Konvencijos dėl Šengeno susitarimo įgyvendinimo [7];

c) Konvencijos dėl Europos Sąjungos valstybių narių savitarpio pagalbos baudžiamosiose bylose ir jos protokolo [8].

2. Pamatinis sprendimas [2008/978] pakeičiamas šia direktyva visų valstybių narių, kurioms ši direktyva privaloma, atžvilgiu. Pamatinio sprendimo [2003/577] nuostatos dėl įrodymų arešto pakeičiamos šia direktyva visų valstybių narių, kurioms ši direktyva privaloma, atžvilgiu.

Valstybių narių, kurioms ši direktyva privaloma, atžvilgiu nuorodos į pamatinį sprendimą [2008/978] ir, įrodymų užfiksavimo klausimu, į pamatinį sprendimą [2003/577] laikomos nuorodomis į šią direktyvą.

7 1990 m. birželio 19 d. Šengene (Liuksemburgas) pasirašyta Konvencija, [įgyvendinanti 1985 m. birželio 14 d. Šengeno susitarimą] tarp Beniliukso ekonominės sąjungos valstybių, Vokietijos Federacinės Respublikos ir Prancūzijos Respublikos vyriausybių dėl laipsniško bendrų sienų kontrolės panaikinimo (OL L 239, 2000, p. 19; 2004 m. specialusis leidimas lietuvių k., 19 sk., 2 t., p. 9).

8 Žr. šios išvados 2 išnašą.

3. Be šios direktyvos, valstybės narės gali po 2017 m. gegužės 22 d. sudaryti arba toliau taikyti dvišales ar daugiašales sutartis ar susitarimus su kitomis valstybėmis narėmis tik tokia apimtimi, kokia jais sudaromos galimybės labiau sustiprinti šios direktyvos tikslus ir padėti supaprastinti ar toliau palengvinti įrodymų rinkimo procedūras, su sąlyga, kad užtikrinamos šioje direktyvoje nustatyto lygio apsaugos priemonės.“

23. Šios direktyvos 36 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad „[v]alstybės narės imasi priemonių, būtinų, kad šios direktyvos būtų laikomasi ne vėliau kaip 2017 m. gegužės 22 d.“.

B. Bulgarijos teisė

24. Pagal *Nakazatelno-protsesualen kodeks* (Baudžiamojo proceso kodeksas) 160 straipsnio 1 dalį krata ir poėmis gali būti daromi, jeigu yra pakankamas pagrindas manyti, kad atitinkamoje vietoje yra tam tikrų daiktų (dokumentų, objektų, kompiuterių ir kt.), kuriuose yra procesui reikšmingos informacijos.

25. Pagal Baudžiamojo proceso kodekso 107 straipsnio 2 dalį, siejamą su šio kodekso 13 straipsniu, liudytojo, kuris nebuvo apklaustas per ikiteisminį tyrimą, apklausa atliekama remiantis teismo sprendimu. Krata ir poėmis teisminio nagrinėjimo stadijoje daromi remiantis teismo sprendimu.

26. Teismo sprendimų, kuriais nurodoma atlikti įrodymų rinkimo veiksmus, pvz., kratą, poėmį ar liudytojo apklausą, negali apskųsti nei proceso šalys, nei asmenys, kurių atžvilgiu šie veiksmai atliekami, ir šiems sprendimams netaikoma jokia kontrolė.

27. Neįmanoma atlikti jokios tokių sprendimų netiesioginės kontrolės, t. y. atliekamos kartu su priimamo nuosprendžio kontrole.

28. Pirma, pagal Baudžiamojo proceso kodekso 318 straipsnį nuosprendis tikrinamas tik remiantis prokuroro ar kaltinamojo apeliaciniu skundu. Asmenys, kurių patalpose atliekama krata, ar kurių turtas paimamas darant poėmį, ir asmenys, apklausiami kaip liudytojai, neturi teisės tikrinant nuosprendį prašyti patikrinti teismo sprendimo, kuriuo atitinkamai buvo paskirta atlikti kratą, poėmį ar apklausti asmenį, teisėtumą.

29. Antra, pagal Baudžiamojo proceso kodekso 305 straipsnį, siejamą su šio kodekso 301 straipsniu, bylą iš esmės nagrinėjantis pirmosios instancijos teismas priima sprendimą tik dėl kaltinamojo kaltės, o ne dėl to, ar pagrįstai buvo priimtas sprendimas atlikti kratą, poėmį ar apklausti liudytoją. Apeliacinės instancijos teismas priima nuosprendį tik dėl pirmojoje instancijoje nagrinėtų klausimų. Konkrečiai kalbant, apeliacinės instancijos teismas tikrina, kaip buvo atliekami tyrimo veiksmai, ypač ar buvo laikomasi procesinių teisės normų, bet nekontroliuoja, ar buvo pakankami pagrindai priimti sprendimą atlikti tyrimo veiksmus.

30. *Zakon za otgovornostta na darzhavata i obshtinite za vredi* (Įstatymas dėl valstybės ir savivaldybių atsakomybės už padarytą žalą)[9] 2 straipsnyje numatyta, kad nustačius, jog tam tikri teismų veiksmai kaltinamojo atžvilgiu buvo neteisėti, mokama jais padarytos žalos kompensacija.

31. Sprendimai atlikti kratą, poėmį ar apklausti liudytoją priimami ne kaltinamojo atžvilgiu, taigi teisiškai neįmanoma nustatyti jų neteisėtumo. Todėl nenumatyta, kad šiais atvejais turėtų būti mokama kompensacija.

32. *Zakon za evropeyskata zapoved za razsled*vane (Įstatymas dėl Europos tyrimo orderio)[10] į Bulgarijos teisės sistemą perkelta Direktyva 2014/41.

9 DV, Nr. 60, 1988 m. rugpjūčio 5 d.

10 DV, Nr. 16, 2018 m. vasario 20 d.

33. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad, nors Įstatymo dėl Europos tyrimo orderio 18 straipsnyje numatytos teisių gynimo priemonės, susijusios su Bulgarijos institucijų vykdomu kitos valstybės narės teisminės institucijos išduotu ETO, šiame įstatyme nenumatyta teisių gynimo priemonių per ETO išdavimo procedūrą.

III. Pagrindinės bylos faktinės aplinkybės ir prejudiciniai klausimai

34. Bulgarijos teisminės institucijos kaltina Ivan Dimov Gavanozov vadovavus nusikalstamai organizacijai, kurioje taip pat dalyvavo trys kiti asmenys ir kurios tikslas buvo išvengti apmokestinimo pridėtinės vertės mokesčiu (PVM) ir šio mokesčio mokėjimo, rengiant ir naudojant netikslius dokumentus ir neteisėtai atskaitant pirkimo PVM. Konkrečiai I. M Gavanozov kaltinamas tuo, kad per fiktyvias bendroves į Bulgariją importavo cukrų iš kitų valstybių narių (įsigijimas Bendrijos viduje), įskaitant Čekijos Respubliką; cukrų pirko iš tiekėjo, bendrovės X, atstovaujamos liudytojo Y, ir vėliau pardavė vidaus rinkoje be dokumentų, taip išvengė apmokestinimo ir mokesčių mokėjimo. Remiantis teisminių institucijų turimais dokumentais, I. M Gavanozov vykdė tiekimą Bendrijos viduje – eksportavo cukrų į Rumuniją. Visa neapskaičiuoto ir nesumokėto PVM suma yra 1 128 664,49 Bulgarijos levų (BGN) (577 085,85 eurų).

35. Atliekant ikiteisminį tyrimą nei bendrovės X, nei liudytojo Y atžvilgiu nebuvo nurodyta atlikti jokių tyrimo veiksmų, siekiant surinkti įrodymus.

36. Buvo nustatyta, kad I. M Gavanozov ir Y buvo užmezgę asmeninius ir verslo santykius, jie bendravo arba padedant vertėjui, arba anglų kalba, nes nė vienas jų nemokėjo kito gimtosios kalbos. Vis dėlto taip pat paaiškėjo, kad I. M Gavanozov pasirašė išimtinio atstovavimo sutartį su bendrove X, kurios atstovas yra liudytojas Y, ir ši sutartis buvo surašyta tik bulgarų kalba.

37. Siekdamas išsiaiškinti, kokios apimties buvo I. M Gavanozov ir Y ryšiai, *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) nurodė surinkti naujus įrodymus.

38. Šis teismas nusprendė atlikti kratą ir poėmį bendrovės X patalpose, siekdamas nustatyti, ar liudytojo Y pateikta sutartis yra tarp šios bendrovės dokumentų, ir ar yra dokumentų, sudarytų vykdant šią sutartį. Jis taip pat nusprendė atlikti kratą ir poėmį Y gyvenamojoje vietoje, kad nustatytų, ar jis turi su įtariama nusikalstama veika susijusių dokumentų, ir apklausti šį liudytoją per vaizdo konferenciją, nes jis nepageidavo atvykti į Bulgariją, kad būtų apklaustas.

39. Kadangi bendrovės X patalpos ir Y gyvenamoji vieta yra Čekijos Respublikoje, prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nusprendė išduoti Europos tyrimo orderį, kuriuo prašo Čekijos teisminių institucijų atlikti šiuos tyrimo veiksmus.

40. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas nurodo, kad šio sprendimo priėmimo stadijoje pildydamas Direktyvos 2014/41 A priede pateiktos pavyzdinės Europos tyrimo orderio formos J skirsnį [11], skirtą teisių gynimo priemonėms, susidūrė su sunkumais.

41. Šiuo klausimu tas teismas nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodė, kad Bulgarijos teisėje nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių dėl nurodymo atlikti šiuos tyrimo veiksmus.

42. Jis taip pat nurodė manantis, kad Bulgarijos teisės aktai neatitinka Direktyvos 2014/41 14 straipsnio ir veiksmingumo principo, nes asmenys, kurių atžvilgiu atliekami įrodymų rinkimo veiksmai, neturi jokios galimybės apskųsti sprendimų, kuriais nurodoma atlikti tokius veiksmus.

11 Toliau – J skirsnis.

43. Šiomis aplinkybėmis *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas) nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti Teisingumo Teismui šiuos prejudicinius klausimus:

„1. Ar pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnį draudžiama nacionalinė teisė ir jurisprudencija, pagal kurias materialinių teisinių pagrindų, kuriais remdamasis teismas nusprendė išduoti Europos tyrimo orderį dėl kratos atlikimo gyvenamosiose ir verslo patalpose ir tam tikrų daiktų poėmio bei dėl liudytojo apklausos surengimo, neleidžiama ginčyti nei tiesiogiai skundžiant teismo sprendimą, nei reiškiant atskirą ieškinį dėl žalos atlyginimo?

2. Ar pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 2 dalį atitinkamam asmeniui tiesiogiai suteikiama teisė ginčyti teismo sprendimą išduoti Europos tyrimo orderį, nors nacionalinėje teisėje tokios procesinės galimybės nenumatyta?

3. Ar asmuo, kuriam pareikšti kaltinimai, yra atitinkamas asmuo, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 4 dalį, siejamą su 14 straipsnio 2 dalimi, 6 straipsnio 1 dalies a punktu ir 1 straipsnio 4 dalimi, jei įrodymų rinkimo veiksmai atliekami trečiojo asmens atžvilgiu?

4. Ar asmuo, gyvenantis patalpose, kuriose daroma krata ir poėmis, ar jomis besinaudojantis, arba asmuo, kuris bus apklaustas kaip liudytojas, yra atitinkamas asmuo, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 4 dalį, siejamą su to straipsnio 2 dalimi?“

IV. Analizė

A. Dėl priimtinumo

44. Čekijos ir Austrijos vyriausybės tiesiogiai ir netiesiogiai iškėlė klausimą dėl prejudicinių klausimų priimtinumo, remdamosi tuo, kad nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą buvo priimta tuo metu, kai baigėsi Direktyvos 2014/41 perkėlimo terminas, ir ji dar nebuvo perkelta nei į Čekijos Respublikos, nei į Bulgarijos Respublikos teisę, taigi tiesioginis šios direktyvos taikymas neįmanomas.

45. Šiuo klausimu pirmiausia pažymėtina, kad nutartis dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą priimta 2017 m. gegužės 23 d., taigi jos priėmimo data vėlesnė, nei Direktyvos 2014/41 36 straipsnio 1 dalyje nustatytas jos perkėlimo į nacionalinę teisę terminas, t. y. 2017 m. gegužės 22 d.

46. Vykstant procesui Teisingumo Teisme, Direktyva 2014/41 buvo perkelta ir į Bulgarijos Respublikos, ir į Čekijos Respublikos teisę. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas, vykstant procesui Teisingumo Teisme, jam pateikė įstatymo, kuriuo perkelta direktyva, kopiją su lydraščiu. Be to, pasibaigus perkėlimo terminui, Čekijos Respublika pranešė Europos Komisijai apie Direktyvos 2014/41 perkėlimo priemones [12].

47. Galiausiai pažymėtina, kad prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo prašomas išaiškinimas jam ne tik svarbus, bet ir būtinas.

48. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusio teismo nurodyti kratos, poėmio ir liudytojo Y apklausos veiksmai susiję su Bulgarijoje vykstančiu procesu ir jais siekiama nustatyti, ar I. M. Gavanozov iš tiesų sukčiavo PVM srityje.

49. Be to, Teisingumo Teismui pateikti prejudiciniai klausimai susiję su Sąjungos teisės nuostata ir, kadangi gavęs į juos atsakymą prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas galės užpildyti J skirsnį, jie atitinka to teismo nurodytą objektyvų poreikį.

12 Išsami informacija apie šias priemones pateikta internete šiuo adresu: https://EUR-lex.europa.eu/legal-content/EN/NIM/?uri=celex:32014L0041.

50. Taigi, mano nuomone, prejudiciniai klausimai yra priimtini.

B. Dėl esmės

1. Dėl pirmojo prejudicinio klausimo

51. Pirmuoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar Direktyvos 2014/41 14 straipsnį reikia aiškinti kaip draudžiantį nacionalinės teisės aktus, kuriuose nenumatyta jokios teisių gynimo priemonės, kuria būtų galima ginčyti sprendimo išduoti Europos tyrimo orderį, kuriuo nurodoma atlikti kratą, tam tikrų daiktų poėmį ir surengti liudytojo apklausą, materialinius teisinius pagrindus.

52. Šiuo klausimu konstatuotina, kad iš šios direktyvos reikalavimų teisių gynimo priemonių srityje matyti, kad, Sąjungos teisės aktų leidėjo požiūriu, valstybės narės privalo numatyti tokias teisių gynimo priemones.

53. Iš minėtos direktyvos 13 straipsnio 2 dalies, kurioje nustatyta, kad „[į]rodymų perdavimas gali būti sustabdytas, kol bus priimtas sprendimas dėl teisių gynimo priemonės <…>“, matyti, kad minėtas teisės aktų leidėjas aiškiai numatė tokios teisių gynimo priemonės buvimą.

54. Be to, mano nuomone, akivaizdu, kad, priešingai, nei tvirtina Čekijos Respublikos vyriausybė, Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 1 dalyje nustatęs reikalavimą, kad „[Europos tyrimo orderyje] nurodytų tyrimo priemonių atžvilgiu būtų taikomos teisių gynimo priemonės, lygiavertės priemonėms, kurias galima taikyti panašioje nacionalinėje byloje“, Sąjungos teisės aktų leidėjas preziumavo, kad nacionaliniame procese yra galimybė apskųsti tyrimo priemones [13], ir valstybėms narėms nustatė pareigą Europos tyrimo orderio srityje numatyti lygiavertes teisių gynimo priemones.

55. Taigi, nors šios direktyvos 14 straipsnio 1 dalyje valstybės narės neįpareigotos numatyti papildomų teisių gynimo priemonių, be jau numatytų taikytinų panašioje nacionalinėje procedūroje [14], šia nuostata jos įpareigotos bent jau savo ruožtu įtvirtinti teisių gynimo priemones, taikytinas Europos tyrimo orderyje nurodytiems tyrimo veiksmams, kurios būtų lygiavertės priemonėms, kuriomis galima pasinaudoti panašioje nacionalinėje procedūroje [15].

56. Mano nuomone, toks Direktyvos 2014/41 aiškinimas juo labiau pagrįstas ir dėl to, kad atliekant ikiteisminį tyrimą siekiant teisėto tikslo surinkti įrodymus kompetentingų institucijų skiriami tyrimo veiksmai gali būti ribojantys ir jais gali būti pažeistos atitinkamų asmenų pagrindinės teisės, įtvirtintos, be kita ko, Chartijoje. Be to, atsižvelgiant į baudžiamųjų sankcijų ypatumus, visame procese, per kurį skiriamos tokios sankcijos, turi būti taikomos konkrečios apsaugos priemonės, siekiant užtikrinti procese dalyvaujančių asmenų pagrindines teises [16].

13 Atrodo, šią poziciją palaiko Austrijos vyriausybė ir Komisija.

14 Kartu pažymėtina, kad pagal šios direktyvos 22 konstatuojamąją dalį valstybės narės gali numatyti papildomas teisių gynimo priemones, kuriomis būtų galima ginčyti Europos tyrimo orderį.

15 Šį aiškinimą patvirtina Direktyvos 2014/41 22 konstatuojamoji dalis, kuria, vadovaujantis Teisingumo Teismo jurisprudencija, galima patikslinti šio direktyvos turinį (2015 m. birželio 11 d. Sprendimas *Zh. ir O.* (C-554/13, EU:C:2015:377, 42 punktas)). Mano nuomone, tai reiškia, kad, nors minėta direktyva valstybės narės įpareigotos numatyti teisių gynimo priemones, lygiavertes numatytosioms panašiose nacionalinėse procedūrose, vis dėlto iš esmės ir laikantis veiksmingumo principo ja neribojama valstybių narių kompetencija įtvirtinti tokias teisių gynimo priemones dėl tyrimo veiksmų, kuriais pažeidžiamos pagrindinės teisės.

16 Žr. Hagueneau-Moizard, C., Gazin F. ir Leblois-Happe J., *Les fondements du droit pénal européen*, Larcier, Briuselis, 2015, p. 55.

57. Taigi veiksmingos teisminės kontrolės, skirtos užtikrinti, kad nacionaliniai teismai gerbtų pagrindines teises [17], būtinybė, pabrėžta ne kartą [18], turi dar didesnę reikšmę teismų bendradarbiavimo baudžiamosiose bylose srityje, taigi galimybė ginčyti Europos tyrimo orderio materialinius teisinius pagrindus yra ypač svarbi.

58. Galiausiai šio aiškinimo nepaneigia tai, kad įrodymų rinkimo veiksmai atliekami trečiojo asmens, turinčio liudytojo statusą, atžvilgiu.

59. Konstatuotina, kad Direktyvos 2014/41 1 straipsnio 4 dalyje Sąjungos teisės aktų leidėjas neapribojo pareigos užtikrinti pagrindines teises tik asmenų, dėl kurių vyksta baudžiamasis procesas, gynybos teisėmis.

60. Taip pat, nors tam tikrose šios direktyvos nuostatose, pvz., 6 straipsnio 1 dalies a punkte, pabrėžiamos „įtariamojo ar kaltinamojo“ teisės, kitose šios direktyvos nuostatose, be kita ko, 5 straipsnio 1 dalies c punkte, 13 straipsnio 2 dalyje, 14 ir 22 straipsniuose, vartojama sąvoka „atitinkamas asmuo“.

61. Be to, Direktyvos 2014/41 11 straipsnio 1 dalies f punkte, siejamame su jos 19 konstatuojamąja dalimi, ir šio teisės akto 14 straipsnyje numatyta, kad Sąjungos teisės aktų leidėjo įtvirtintos apsaugos priemonės, susijusios su teisių gynimo priemonėmis ar nevykdymo arba nepripažinimo pagrindais, taikomos „atitinkamam asmeniui“, o ne „įtariamajam“ ar „kaltinamajam“.

62. Mano nuomone, skirtingų žodžių junginių vartojimas toli gražu nėra nereikšmingas, ypač atsižvelgiant į tai, kad Direktyvos 2014/41 kontekste Europos tyrimo orderyje numatyti tyrimo veiksmai gali būti susiję ne tik su „įtariamuoju“ ar „kaltinamuoju“, bet ir su trečiaisiais asmenimis, ir jais gali būti pažeistos jų teisės.

63. Pagrindinėje byloje atliekamame tyrime dėl I. M. Gavanozov Y yra liudytojas, tačiau numatyti tyrimo veiksmai bus atliekami jo atžvilgiu, siekiant surinkti I. M. Gavanozov kaltę pagrindžiančius įrodymus. Krata ir poėmis bus daromi jo namuose, ir jis bus apklaustas.

64. Darytina išvada, kad sąvoka „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2014/41, apima ir tokį liudytoją, koks yra Y, kurio atžvilgiu būtų atliekami Europos tyrimo orderyje prašomi atlikti tyrimo veiksmai.

17 Šiuo klausimu primintina, kad pagal Teisingumo Teismo jurisprudenciją nacionaliniai teismai turi garantuoti visapusį Sąjungos teisės taikymą visose valstybėse narėse ir jos subjektams pagal šią teisę kylančių teisių teisminę apsaugą (žr. 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *Minister for Justice and Equality* (Teisminės sistemos trūkumai) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 50 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija)).

18 Šiuo klausimu darau nuorodą į Direktyvos 2014/41 12 konstatuojamąją dalį ir 1 straipsnio 4 dalį. Šį reikalavimą reikia atskirti nuo Sąjungos pareigos užtikrinti pagrindines teises, kai ji įgyvendina Sutartyje numatytą baudžiamąją jurisdikciją.

65. Iš nacionalinės teisės aktų santraukos ir nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą nurodytų pakartotinių Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimų bylose prieš Bulgariją, kuriais nustatyti pažeidimai [19], matyti, kad Bulgarijos teisėje nenumatyta jokios teisių gynimo priemonės, kuria liudytojas galėtų ginčyti nacionaliniame procese paskirtų tyrimo veiksmų, pvz., kratos ir poėmio, materialinius teisinius pagrindus, ar pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo, kad faktiškai gautų kokią nors kompensaciją [20].

66. Be to, kaip nurodė prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas [21], perkėlus Direktyvą 2014/41 į Bulgarijos teisę, nebuvo numatyta galimybė tokiam liudytojui, koks yra Y, kurio atžvilgiu atliekama krata, poėmis, ar kuris apklausiamas, ginčyti šių tyrimo veiksmų materialinius teisinius pagrindus.

67. Manau, tuo remiantis darytinos dvi išvados.

68. Pirma, darytina išvada, kad Bulgarijos teisės aktai neatitinka Direktyvos 2014/41 14 straipsnio.

69. Antra, šia nuostata, siejama su pagrindinėmis teisėmis, institucijai, šiuo atveju – Bulgarijos institucijai, draudžiama išduoti Europos tyrimo orderį.

70. Kadangi Direktyvoje 2014/41 numatytos apsaugos priemonės [22], pvz., teisių gynimo priemonė, kuria būtų galima ginčyti Europos tyrimo orderyje nurodytų tyrimo veiksmų materialinius teisinius pagrindus, jeigu tokių apsaugos priemonių nėra, Europos tyrimo orderio mechanizmas negali pradėti veikti.

71. Ši pozicija pirmiausia grindžiama J skirsnio aiškinimu.

19 Nutartyje dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą po teisės aktų santraukos nurodyta, kad po 2007 m. liepos 26 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimo *Peev prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2007:0726JUD006420901) ir 2008 m. gegužės 22 d. Sprendimo *Iliya Stefanov prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2008:0522JUD006575501) Bulgarijos Respublika įsipareigojo priimti nacionalinės teisės aktų pataisas, kad būtų įtvirtinta teismo sprendimų, kuriais skiriama atlikti kratą ir poėmį *a posteriori* teisminė kontrolė; šią kontrolę inicijuotų asmenys, kurių atžvilgiu atliekama krata ir poėmis. Iš nutarties dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą taip pat matyti, kad šios Bulgarijos teisės aktų pataisos dar nepriimtos.

20 Tiesa, kad galimybė ginčyti baudžiamojoje byloje paskirtų tyrimo veiksmų materialinius teisinius pagrindus skiriasi nuo galimybės reikalauti atlyginti tokiais veiksmais padarytą žalą. Vis dėlto iš Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencijos matyti, kad galimybė gauti kompensaciją tuo atveju, kai sprendimas atlikti kratą ar poėmį buvo neteisėtas ar tokie veiksmai buvo atlikti neteisėtai, yra teisės į veiksmingą teisinės gynybos priemonę, kaip tai suprantama pagal EŽTK 13 straipsnį, neatsiejama dalis. Dėl Bulgarijos teisės analizės pasakytina, kad nereikėtų nuvertinti ieškinio dėl žalos atlyginimo vaidmens ir reikšmės, nes, kaip pabrėžė Europos Žmogaus Teisių Teismas, jeigu nėra galimybės ginčyti atliktos kratos ir poėmio teisėtumo, galimybė pareikšti ieškinį dėl žalos atlyginimo yra ypač svarbi (2008 m. gegužės 22 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimas *Iliya Stefanov prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2008:0522JUD006575501, 59 punktas) ir 2017 m. sausio 19 d. Sprendimas *Posevini prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2017:0119JUD006363814, 84 punktas)).

21 Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas raštu informavo Teisingumo Teismą apie šios direktyvos perkėlimą ir šiuo klausimu aiškiai nurodė, kad nors Įstatymo dėl Europos tyrimo orderio 18 straipsnyje numatyta teisių gynimo priemonė, susijusi su Bulgarijos institucijų vykdomu kitos valstybės narės teisminės institucijos išduotu Europos tyrimo orderiu, šiame įstatyme nenumatyta teisių gynimo priemonių per Europos tyrimo orderio išdavimo procedūrą.

22 Direktyvos 2014/41 14 straipsnyje įtvirtinta galimybė ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus ir platesne prasme šioje nuostatoje numatytos apsaugos priemonės nėra vienintelės Sąjungos teisės aktų leidėjo įtvirtintos garantijos. Pavyzdžiui, tai, kad pagal savo apibrėžtį Europos tyrimo orderis yra valstybės narės teisminės institucijos priimtas arba patvirtintas teisminis sprendimas, savaime yra garantija. Be to, šios direktyvos 1 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad, naudodamiesi taikytinomis teisėmis į gynybą, išduoti Europos tyrimo orderį gali paprašyti įtariamasis ar kaltinamasis. Taip pat, nors minėtos direktyvos 1 straipsnio 4 dalyje primenama, kad ja nekeičiama pareiga paisyti pagrindinių teisių, įvairiomis pareigomis, numatytomis ir išduodančiajai, ir vykdančiajai valstybei, siekiama užtikrinti pagrindinių teisių paisymą. Konkrečiai kalbant, Direktyvos 2014/41 6 straipsnio 1 dalies a punkte nurodyta, kad išduoti Europos tyrimo orderį galima tik tuo atveju, jeigu tai yra būtina ir proporcinga dėl proceso, per kurį toks sprendimas gali būti priimtas, atsižvelgiant į įtariamojo arba kaltinamojo teises. Šios direktyvos 6 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad tais atvejais, kai vykdančioji institucija turi pagrindo manyti, kad ši sąlyga neįvykdyta, ji gali konsultuotis su išduodančiąja institucija dėl Europos tyrimo orderio vykdymo svarbos. Po tos konsultacijos išduodančioji institucija gali nuspręsti panaikinti Europos tyrimo orderį. Galiausiai minėtos direktyvos 11 straipsnyje numatyta, kad vykdančioji valstybė gali atsisakyti pripažinti ar vykdyti Europos tyrimo orderį įvairiais pagrindais, įskaitant prieštaravimą *ne bis in idem* principui ar šios valstybės įsipareigojimų pagrindinių teisių srityje laikymąsi.

72. Nepaisant įvairių J skirsnio kalbinių versijų skirtumų [23], manau, kad pagal šios nuostatos, aiškinamos atsižvelgiant į Direktyvos 2014/41 bendrą sistemą ir tikslus [24], 1 dalį reikalaujama, kad išduodančioji institucija nurodytų atitinkamai vykdančiosios valstybės institucijai, ar jau buvo prašyta taikyti teisės gynimo priemonę dėl Europos tyrimo orderio, nurodyto šios direktyvos A priede pateiktoje formoje, išdavimo, ir pagal 2 dalį reikalaujama pateikti informaciją apie teisių gynimo priemones ir teisinės pagalbos galimybes išduodančiojoje valstybėje.

73. Šiame kontekste, pirma, pažymėtina, jog informacijos apie tai, kad išduodančiojoje valstybėje jau buvo paprašyta taikyti teisių gynimo priemonę dėl Europos tyrimo orderio, suprantamo kaip bet kuris Europos tyrimo orderis, nauda vykdančiajai valstybei toli gražu neatrodo akivaizdi.

74. Jeigu atliekant tyrimo veiksmą nereikia užtikrinti konfidencialumo [25], informacija apie galimą Europos tyrimo orderio apskundimą yra svarbi vykdančiajai valstybei, nes jeigu tokia teisių gynybos priemone pasinaudojama sėkmingai, gali kilti abejonių dėl to tyrimo veiksmo.

75. Antra, J skirsnio 2 dalyje, siejamoje su Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 2 dalimi, daroma prielaida, kad vykdančiosios valstybės institucijos gali pranešti atitinkamam asmeniui, kurio atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, apie galimybę ginčyti Europos tyrimo orderio materialinius teisinius pagrindus išduodančiojoje valstybėje ir prireikus pateikti informacijos apie toje valstybėje jam prieinamas teisinės pagalbos ir vertimo paslaugas [26].

76. Pirma, reikalavimu J skirsnio 2 dalyje pateikti informaciją apie teisių gynimo priemones išduodančiojoje valstybėje taip pat užtikrinamas Europos tyrimo orderio nepripažinimo ar nevykdymo pagrindų, pirmiausia šios direktyvos 11 straipsnio 1 dalies f punkte įtvirtinto pagrindo, veiksmingumas.

77. Vis dėlto, jeigu išduodančiojoje valstybėje nenumatytos teisių gynimo priemonės, minėtos direktyvos A priede pateiktos formos neįmanoma užpildyti, neįmanoma pateikti išsamių Europos tyrimo orderio pagrindų [27] ir tokio orderio negalima nei išduoti, nei *a fortiori* tenkinti.

78. Antra, Bulgarijos teisės aktais ir jų nulemta nepakankama pagrindinių teisių apsauga užkertamas kelias taikyti tarpusavio pripažinimo mechanizmą, kuris yra Europos tyrimo orderio pagrindas.

23 J skirsnio versijoje prancūzų kalba nurodyta: „Veuillez indiquer si un recours a déjà été formé contre l'émission d'*une* décision d'enquête européenne <…>“. Jo versijoje anglų kalba panašiai nurodyta: „Please indicate if a legal remedy has already been sought against the issuing of *an* EIO <…>”. Tačiau J skirsnio versijoje ispanų kalba nurodyta: „Sírvase indicar si ya se ha interpuesto algún recurso contra la emisión de *la* OEI <…>“. Pasviruoju šriftu išskirta mano.

24 Žr. 2015 m. balandžio 29 d. Sprendimą *Léger* (C-528/13, EU:C:2015:288, 35 punktas).

25 Priešingai, nei, pvz., darant poėmį ar kratą, kuriuos norint atlikti sėkmingai, reikalingas netikėtumo elementas ir šie tyrimo veiksmai turi likti konfidencialūs, kol bus atlikti.

26 Ši valstybių narių pareiga informuoti taip pat įtvirtinta Direktyvos 2014/41 22 konstatuojamojoje dalyje.

27 Šiuo aspektu pabrėžtina, kad pagal Direktyvos 2014/41 5 straipsnio 1 dalį Europos tyrimo orderį pagal A priede pateiktą formą užpildo ir pasirašo išduodančioji institucija; ji taip pat patvirtina jo turinio tikslumą ir teisingumą. Be to, pagal šios direktyvos 16 straipsnio 2 dalies a punktą vykdančioji institucija nedelsdama bet kuriuo būdu informuoja išduodančiąją instituciją, jeigu negali priimti sprendimo dėl pripažinimo arba vykdymo, nes A priede pateikta forma nėra išsamiai užpildyta arba joje yra akivaizdžių klaidų. Vadinasi, minėtos direktyvos A priede pateikta forma įforminamas Europos tyrimo orderis, ir informacija, kurią reikalaujama pateikti, skirta paaiškinti vykdančiajai valstybei apie prašomus atlikti tyrimo veiksmus, tyrimą, kurį atliekant reikalingi tie veiksmai, ir jo teisines aplinkybes.

79. Tarpusavio pripažinimas grindžiamas prielaida dėl valstybių narių tarpusavio pasitikėjimo, suprantamo kaip „įsitikinimo, kad visi Europos piliečiai gali naudotis teismine sistema, atitinkančia aukštus kokybės standartus“ [28]. Todėl pagal šį principą reikalaujama, kad valstybės narės manytų, jog, išskyrus atvejus, kai yra išimtinių aplinkybių, visos kitos valstybės narės paiso Sąjungos teisėje įtvirtintų pagrindinių teisių [29], ir tai reiškia, kad „valstybės narės gali turėti pareigą daryti prielaidą, kad kitos valstybės narės paiso pagrindinių teisių“ [30].

80. Vis dėlto pažymėtina, kad Teisingumo Teismo vartojamas veiksmažodis „galėti“ nereiškia jokio įpareigojimo ir kad Direktyvos 2014/41 19 konstatuojamojoje dalyje nurodyta, kad tokia prezumpcija gali būti nuginčyta [31].

81. Nagrinėjamoje byloje, atsižvelgiant į pakartotinai pripažintus Bulgarijos Respublikos padarytus EŽTK 3, 8 ir 13 straipsnių pažeidimus, į tai, kad nebuvo priimtos Baudžiamojo proceso kodekso nuostatų pataisos, į tai, kad pats prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas abejoja, ar Bulgarijos teisės aktais užtikrinamos pagrindinės teisės, ir į tai, kad perkeliant Direktyvą 2014/41 į Bulgarijos teisę nebuvo įtvirtinta teisių gynimo priemonė, mano nuomone, akivaizdu, kad šiuo požiūriu negalima daryti prezumpcijos, kad ši valstybė narė paiso pagrindinių teisių.

82. Iš tiesų, kaip ne kartą konstatavo Europos Žmogaus Teisių Teismas, tai, kad Bulgarijoje trečiasis asmuo, kurio atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, pvz., krata ar poėmiai, kuriais iš esmės pažeidžiama teisė į privataus gyvenimo gerbimą, negali ginčyti tokių veiksmų materialinių teisinių pagrindų, yra akivaizdus veiksmingos teisės į privataus gyvenimo gerbimą apsaugos pažeidimas [32].

83. Jeigu negalima daryti prezumpcijos, kad valstybė narė paiso pagrindinių teisių, iš kitų valstybių narių negalima reikalauti tarpusavio pasitikėjimo, taigi tarpusavio pripažinimo neįmanoma įgyvendinti ir ši valstybė narė negali juo pasinaudoti.

84. Pridurtina, kad esant tokiai situacijai Vengrijos vyriausybės pabrėžta galimybė vykdančiajai valstybei remtis Direktyvos 2014/41 11 straipsniu yra nepakankama.

85. Be to, kad rėmimasis nevykdymo ar nepripažinimo pagrindais yra Direktyvos 2014/41 1 straipsnio 2 dalyje nurodyto Europos tyrimo orderio vykdymo principo siaurai aiškinama išimtis [33], pagal šios direktyvos 19 konstatuojamąją dalį, norint remtis jos 11 straipsnio 1 dalies f punktu, siekiant nuginčyti pagrindinių teisių paisymo prezumpciją, reikalaujama įvertinti kiekvieną konkretų atvejį.

28 Žr. Hagos programą: laisvės, saugumo ir teisingumo stiprinimas Europos Sąjungoje (OL C 53, 2005, p. 1) (III dalis, 3.2. punktas). Taip pat žr. 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *Minister for Justice and Equality* (Teisminės sistemos trūkumai) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 35 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija)).

29 Žr. 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *Minister for Justice and Equality* (Teisminės sistemos trūkumai) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 36 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija)).

30 2018 m. liepos 25 d. Sprendimas *Minister for Justice and Equality* (Teisminės sistemos trūkumai) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 37 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija)).

31 Kituose laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės srityje neseniai priimtuose teisės aktuose nurodyta prezumpcija, kad valstybės narės paiso pagrindinių teisių, pvz., 2018 m. lapkričio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2018/1805 dėl nutarimų įšaldyti ir nutarimų konfiskuoti turtą tarpusavio pripažinimo (OL L 303, 2018, p. 1) 34 konstatuojamojoje dalyje.

32 Žr. 2013 m. spalio 15 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo sprendimą *Gutsanovi prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2013:1015JUD003452910, 67 punktas ir 208–212 punktai), 2016 m. vasario 16 d. Sprendimą *Govedarski prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2016:0216JUD003495712, 38–40 ir 72–75 punktai), 2016 m. kovo 31 d. Sprendimą *Stoyanov ir kt. prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2016:0331JUD005538810, 114–116 punktai) ir 2016 m. birželio 9 d. Sprendimą *Popovi prieš Bulgariją* (CE:ECHR:2016:0609JUD003965111, 49, 89 ir 93 punktai). Šiuo aspektu primintina, kad, kaip matyti iš su pagrindinių teisių chartija susijusių išaiškinimų (OL C 303, 2007, p. 17), Chartijos 47 straipsnio pirmoje pastraipoje įtvirtinta teisė į veiksmingą teisių gynimo priemonę grindžiama EŽTK 13 straipsniu. Pagal Chartijos 52 straipsnio 3 dalį joje nurodytų teisių esmė ir taikymo sritis yra tokia, kaip nustatyta toje Konvencijoje, ir su Chartija susijusiuose išaiškinimuose nurodyta aplinkybė, kad Sąjungos teisėje ši gynyba yra platesnė, nes yra garantuojama teisė į veiksmingą gynybą teisme, šiuo atveju neturi reikšmės.

33 Pagal analogiją žr. jurisprudenciją dėl Europos arešto orderio, visų pirma 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *AY* (Arešto orderis – Liudytojas) (C-268/17, EU:C:2018:602, 52 punktas) ir 2018 m. liepos 25 d. Sprendimą *Minister for Justice and Equality* (Teisminės sistemos trūkumai) (C-216/18 PPU, EU:C:2018:586, 41 punktas)).

86. Vis dėlto manau, kad nors atskirais atvejais teisių gynimo priemonės veiksmingumo vertinimu galima pagrįsti Direktyvos 2014/41 11 straipsnio 1 dalies f punkto taikymą, kaip teisingai pabrėžė Austrijos vyriausybė, jeigu nėra jokios galimybės pasinaudoti teisių gynimo priemone, tai galėtų lemti sistemingą naudojimąsi šia nuostata ir keltų abejonių dėl Europos tyrimo orderio praktinės naudos.

87. Be to, tokiomis aplinkybėmis, kaip susiklosčiusios Bulgarijos Respublikoje, Direktyvos 2014/41 11 straipsnio 1 dalies f punkto taikymas keltų didelę grėsmę, kad valstybėse narėse Europos tyrimo orderiai nebus pripažįstami ir vykdomi, ir galiausiai lemtų labai didelę vykdančiųjų institucijų, kurios galėtų pažeisti EŽTK nuostatas, atsakomybę [34].

88. Galiausiai mano siūlomas Direktyvos 2014/41 aiškinimas atitinka reikalavimą dėl Europos tyrimo orderio mechanizmo veiksmingumo.

89. Iš tiesų Sąjungos teisės aktų leidėjas susiejo Europos tyrimo orderio vykdymą su apsaugos priemonėmis, kuriomis siekiama ginti asmenų, kurių atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, teises. Tad jeigu valstybė narė nusprendžia neperkelti Direktyvos 2014/41 šiuo požiūriu, neįtvirtinti šių apsaugos priemonių, taigi neužtikrina šia direktyva nustatytos pusiausvyros tarp tyrimo veiksmų ribojančio pobūdžio ir galimybės juos ginčyti, ta valstybė narė negali pasinaudoti Europos tyrimo orderio mechanizmu.

90. Remdamasis tuo, kas išdėstyta, manau, kad, pirma, Bulgarijos teisė neatitinka Direktyvos 2014/41 14 straipsnio, ir, antra, šiuo straipsniu, siejamu su pagrindinėmis teisėmis, Bulgarijos institucijoms draudžiama išduoti Europos tyrimo orderį.

2. Dėl antrojo prejudicinio klausimo

91. Antruoju klausimu prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar, siekdamas ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus nacionaliniame teisme, privatus asmuo gali remtis Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 2 dalimi, jeigu nacionalinėje teisėje šiuo aspektu nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių.

92. Atrodo, kad, darant prielaidą, jog valstybėse narėse yra įtvirtinta teisių gynimo priemonė, kuria galima ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus, Sąjungos teisės aktų leidėjas pagal šios direktyvos 14 straipsnio 2 dalį siekia išvengti situacijų, kai minėti pagrindai būtų ginčijami vykdančiojoje valstybėje ir tikrinami jos teismų [35].

93. Šiomis aplinkybėmis minėtos pagal direktyvos 14 straipsnio 2 dalį savaime nei išduodančiojoje valstybėje, nei *a fortiori* vykdančiojoje valstybėje nesukuriama teisių gynimo priemonė, kuria galima ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus.

94. Vis dėlto pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 1 ir 2 dalių nuostatas įtvirtinti tokią teisių gynimo priemonę Europos tyrimo orderio sistemoje yra valstybių narių pareiga.

95. Ši pareiga neturi likti tik popieriuje vien dėl to, kad ši direktyva buvo netinkamai perkelta į nacionalinę teisę.

34 Šiuo klausimu primintina, kad, atsižvelgiant į Europos Žmogaus Teisių Teismo 2011 m. sausio 21 d. Sprendimą *M. S. S. prieš Belgiją ir Graikiją* (CE:ECHR:2011:0121JUD003069609, 358, 360 ir 367 punktai), grėsmė, kad Europos Žmogaus Teisių Teismas konstatuos pažeidimą, toli gražu nėra abejotina, ir Sąjungos teisės aktų leidėjas ją apsvarstė ir rimtai į ją atsižvelgė Direktyvos 2014/41 11 straipsnio 1 dalies f punkte.

35 Žr. Belgijos Karalystės, Bulgarijos Respublikos, Estijos Respublikos, Ispanijos Karalystės, Austrijos Respublikos Slovėnijos Respublikos ir Švedijos Karalystės iniciatyvos siekiant, kad būtų priimta Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose, motyvų santrauką (2010 m. birželio 3 d. Dokumentas Nr. 9288/10, add 1, prieiga internete adresu: https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9288-2010-ADD-1/fr/pdf) (p. 14).

96. Šiuo klausimu primintina, kad pagal suformuotą Teisingumo Teismo jurisprudenciją visais atvejais, kai direktyvos nuostatos savo turiniu yra besąlygiškos ir pakankamai aiškios, privatūs asmenys gali jomis remtis nacionaliniuose teismuose prieš valstybę narę, jeigu ši laiku neperkėlė direktyvos į nacionalinę teisę arba perkėlė ją netinkamai [36].

97. Tad neatmestina galimybė asmeniui, kurio atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, remtis Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu lygiavertiškumo principu, jeigu išduodančiojoje valstybėje nenumatyta jokia teisių gynimo priemonė, kuria būtų galima ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus, bet yra įtvirtintos teisių gynimo priemonės, kuriomis galima ginčyti materialinius teisinius pagrindus panašiose nacionalinėse procedūrose.

98. Vis dėlto, jeigu nacionalinėje teisėje nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių panašiose nacionalinėse procedūrose, šios nuostatos tiesioginiu veikimu negalima pateisinti teisių gynimo priemonės dėl Europos tyrimo veiksmų *ex nihilo* sukūrimo.

99. Be to, jeigu dėl šios aplinkybės, nesant jokių teisių gynimo priemonių, Bulgarijos institucija negali išduoti Europos tyrimo orderio, ja remdamasi Komisija turėtų pareikšti ieškinį dėl pažeidimo konstatavimo, netinkamai perkėlus direktyvą.

100. Taigi manau, kad siekdamas ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus nacionaliniame teisme privatus asmuo negali remtis Direktyvos 2014/41 14 straipsniu, jeigu nacionalinėje teisėje panašiose nacionalinėse procedūrose nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių.

3. Dėl trečiojo ir ketvirtojo prejudicinių klausimų

101. Trečiuoju ir ketvirtuoju prejudiciniais klausimais prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas iš esmės siekia sužinoti, ar asmuo, kuriam pareikšti kaltinimai, yra „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2014/41, nors įrodymų rinkimo veiksmai atliekami trečiojo asmens atžvilgiu, ir ar tas trečiasis asmuo, šiuo atveju – asmuo, gyvenantis patalpoje, kurioje atliekama krata ar poėmis ar ja besinaudojantis, arba asmuo, kuris bus apklaustas kaip liudytojas, taip pat yra „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą.

102. Prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismas taip pat nurodė, kad, jeigu į antrąjį klausimą būtų atsakyta teigiamai, Direktyvos 2014/41 14 straipsnio 2 dalis būtų pagrindas, kuriuo atitinkami asmenys galėtų remtis kaip teisių gynimo priemone; todėl, atsižvelgiant į mano siūlomą atsakymą į antrąjį prejudicinį klausimą, atrodo, kad *a priori* nereikia atsakyti į šiuos klausimus.

103. Vis dėlto sąvokos „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2014/41, išaiškinimas, mano nuomone, būtų naudingas prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikusiam teismui nustatant šio teisės akto reikalavimus.

104. Šiuo klausimu, kaip teisingai pažymėjo Komisija, šia direktyva nesiekiama sukurti ir nesukuriama galimybė suderinti valstybių narių teisės normas, kuriomis reglamentuojami tyrimo veiksmai ir su jais susijusios teisių gynimo priemonės.

105. Vis dėlto atrodo: kadangi minėtoje direktyvoje numatytos asmenų, kurių atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, apsaugos priemonės, sąvoką „atitinkamas asmuo“ reikia aiškinti savarankiškai pagal Direktyvą 2014/41.

36 Žr., be kita ko, 2018 m. lapkričio 21 d. Sprendimą *Ayubi* (C-713/17, EU:C:2018:929, 37 punktas ir jame nurodyta jurisprudencija).

106. Dėl asmens, kurio atžvilgiu atliekami tyrimo veiksmai, tačiau kuris baudžiamajame procese turi trečiojo asmens statusą, pakanka pabrėžti, kad iš šios išvados 58–64 punktų matyti, jog toks asmuo patenka į sąvokos „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvos 2014/41 14 straipsnį, taikymo sritį.

107. Dėl asmens, kuriam pareikšti kaltinimai, nors jo atžvilgiu neatliekami Europos tyrimo orderyje nurodyti įrodymų rinkimo veiksmai, pažymėtina: kadangi šie veiksmai gali turėti poveikį jo interesams per atitinkamą procesą, pvz., dėl to, kad surinkti objektai gali būti jo kaltę pagrindžiantys įrodymai, toks asmuo taip pat yra „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal šią direktyvą.

V. Išvada

108. Remdamasis tuo, kas išdėstyta, siūlau Teisingumo Teismui taip atsakyti į *Spetsializiran nakazatelen sad* (Specializuotas baudžiamųjų bylų teismas, Bulgarija) pateiktus prejudicinius klausimus:

1. 2014 m. balandžio 3 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2014/41/ES dėl Europos tyrimo orderio baudžiamosiose bylose 14 straipsnį reikia aiškinti taip, kad, jeigu valstybės narės teisės aktuose, kaip antai Bulgarijos teisės aktuose, nenumatyta jokios galimybės ginčyti Europos tyrimo orderyje nurodytų tyrimo veiksmų materialinių teisinių pagrindų, tokie teisės aktai prieštarauja šiai nuostatai ir pagal ją šios valstybės narės institucijai draudžiama išduoti Europos tyrimo orderį.

2. Siekdamas ginčyti Europos tyrimo orderio išdavimo materialinius teisinius pagrindus nacionaliniame teisme privatus asmuo negali remtis Direktyvos 2014/41 14 straipsniu, jeigu nacionalinėje teisėje panašiose nacionalinėse procedūrose nenumatyta jokių teisių gynimo priemonių.

3. Sąvoka „atitinkamas asmuo“, kaip tai suprantama pagal Direktyvą 2014/41, apima ir liudytoją, kurio atžvilgiu atliekami Europos tyrimo orderyje nurodyti tyrimo veiksmai, ir asmenį, kuriam pareikšti kaltinimai, bet dėl kurio neatliekami Europos tyrimo orderyje nurodyti tyrimo veiksmai.